

บทสรุป

บทที่ ๗

บทสรุป

๑ ความนำ

จากการศึกษาเรื่อง “กระบวนทัศน์เกี่ยวกับลัทธิมนุษยชนในพุทธศาสนา : ศึกษาโดยวิธีวิเคราะห์เปรียบเทียบกับแนวคิดแบบตะวันตก” ตามที่กล่าวมาตั้งแต่บทแรกจนกระทั่งถึงบทสุดท้าย พอจะสรุปเป็นหลักการกว้างๆได้ขั้นหนึ่งก่อนว่า การที่จะศึกษาพุทธศาสนาในเชิงประยุกต์ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม หรือทางด้าน “ลัทธิมนุษยชน” ตามหัวข้อศึกษาของงานวิจัยนี้ เราไม่สามารถที่จะหาคำตอบให้ครบถ้วนทุกแง่มุมตามที่ต้องการได้ ทั้งนี้เพราะศาสตร์เหล่านี้เป็นศาสตร์สมัยใหม่ที่มีระบบการศึกษาเป็นของตนเอง โดยเฉพาะ และปัญหาเหล่านี้ก็มีใช่เป็นปัญหาของชาวชมพูทวีปในสมัยพุทธกาล ฉะนั้นจะให้พระพุทธรองค์ทรงสอนเรื่องต่างๆเหล่านี้ให้ครบถ้วนทุกแง่มุมย่อมเป็นไปได้ ถ้าจะได้อีกก็เพียงบางแง่มุมเท่านั้น นอกจากนี้ ยังต้องยอมรับความจริงอีกประการหนึ่งว่าพุทธศาสนาก็เหมือนกับศาสนาอื่นๆทั่วไป ที่มุ่งให้ความสำคัญต่อความเป็นอยู่ของมวลมนุษยชาติโดยสากล แต่ถึงแม้จะมุ่ง ความเป็นสากล เพียงใดก็ยังคงหนีไม่พ้น พื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรม แห่งประชาคมที่มีส่วนหล่อหลอมหลักคำสอนของศาสนานั้นๆ ดังคำกล่าวของ โจเซฟ เอ็ม. กิตะกาวา (Joseph M. Kitagawa) ที่ว่า

...โดยพื้นฐานแล้ว ศาสนาทั้งปวงล้วนมุ่งไปในเรื่องการดำรงชีวิตของมนุษย์ด้วยกันทั้งนั้น และในฐานะเช่นนั้น ทุกศาสนาต่างให้ความสนใจร่วมกันกับเรื่องของมนุษยชาติสากล ถึงกระนั้นก็ตาม ศาสนาทั้งหลายก็จะมุ่งถึงเรื่องการดำรงชีวิตของมนุษย์ไม่ใช่ในเชิงนามธรรม แต่เป็นเรื่องของคนในสังคมและวัฒนธรรมหนึ่งโดยเฉพาะ ด้วยความเชื่ออย่างแน่วแน่ที่มนุษยชาติหนึ่งมีแนวทางเป็นไปได้ต่างๆนานัปการภายในตนเอง ซึ่งอาจเกิดขึ้นได้ในรูปแบบต่างๆในประวัติศาสตร์ของบรรดาสังคมและวัฒนธรรม รูปแบบของสังคมและวัฒนธรรม ทั้งหมดเหล่านี้จะต้องได้รับการยอมรับนับถืออย่างจริงจัง ยิ่งกว่านั้นศาสนาทั้งปวง ไม่ว่า แนวทางจะมีลักษณะเป็นสากลเพียงใดก็ตาม ย่อมมีฐานะทางสังคมของตนเอง กล่าวคือ ประชาคมทางศาสนา ซึ่งแต่ละประชาคมต่างมีลักษณะเฉพาะของตนเอง

อย่างไรก็ตาม หลังจากที่ได้ศึกษาในรายละเอียดมาตั้งแต่ต้น พอจะสรุปกระบวนทัศน์เกี่ยวกับลัทธิมนุษยชนในพุทธศาสนาโดยวิเคราะห์เปรียบเทียบกับแนวคิดแบบตะวันตก โดยแยกออกเป็นประเด็นๆดังนี้

- ๑ แนวคิดสองระบบนี้ *ตกผลึก* มาจากสถานการณ์ทางสังคม *คนละรูปแบบ*
- ๒ แนวคิดสองระบบนี้ถูกนำเสนอจาก *คนละมุมมอง*
- ๓ แนวคิดสองระบบนี้ถูกนำเสนอเพื่อให้เหมาะกับ *คนละประชาคม*
- ๔ แนวคิดสองระบบนี้ถูกนำเสนอเพื่อ *คนละจุดมุ่งหมาย*
- ๕ แนวคิดสองระบบนี้ตั้งอยู่บน *คนละพื้นฐานความคิด*
- ๖ แนวคิดสองระบบนี้มองการใช้ชีวิตร่วมกันของมนุษย์ *คนละพื้นฐานความสัมพันธ์*
- ๗ แนวคิดสองระบบนี้มี *เนื้อหาสาระคนละรูปแบบ*
- ๘ ในบรรดาความแตกต่างทั้งหลายเหล่านี้ *สามารถที่จะนำมาผสานกันได้*

ซึ่งจะได้กล่าวสรุปในรายละเอียดแต่ละประเด็นตามลำดับดังนี้

๒ แนวคิดสองระบบนี้ *ตกผลึก* มาจากสถานการณ์ทางสังคม *คนละรูปแบบ*

จากรายละเอียดที่กล่าวมาตั้งแต่ต้น จะเห็นได้ว่าแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนแบบตะวันตกนั้น *ตกผลึก* มาจาก สถานการณ์ ทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ที่มีการแบ่งแยกชนชั้นระหว่างฝ่ายผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้ปกครอง โดยที่ฝ่ายผู้ปกครองถือว่าตนอยู่ในสถานภาพที่เหนือกว่าทุกด้าน จึงได้กระทำการในลักษณะของการดูถูก รังเกียจเหยียดหยาม กดขี่ รังแก และใช้อำนาจตามใจชอบโดยไม่คำนึงถึงห้วงของของผู้อยู่ใต้ปกครอง จนกระทั่งฝ่ายที่อยู่ใต้ปกครองไม่สามารถที่จะอดทนต่อไปได้ จึงรวมตัวกันเข้า ลุกขึ้นต่อสู้และเรียกร้องสิทธิจนประสบความสำเร็จ และกำจัดการใช้อำนาจการปกครองที่ไม่เป็นธรรมนั้นออกไป แล้วสถาปนาระบบการปกครองขึ้นมาใหม่ตามที่เรียกกันว่า “ระบอบประชาธิปไตย” ซึ่งถือว่าเป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน และถือว่าเป็นระบอบการปกครองที่มีการถ่วงดุลและคานอำนาจกันทุกฝ่าย

จากสถานการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมดังกล่าวนี้ เป็นผลให้แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนแบบตะวันตก เน้นการป้องกันอำนาจรัฐมิให้ล่วงละเมิดสิทธิของปัจเจกชนเป็นหลัก และเน้นแนวคิดทางด้านเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมและทุนนิยม ที่เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายได้ต่อสู้แข่งขันกันอย่างเต็มที่ภายใต้ กติกา และ โอกาส อันเท่าเทียมกัน

ถ้าพิจารณา *กระบวนทัศน์* เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนในพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่า *ตกผลึก* มาจากสถานการณ์ทางด้านสังคมที่แตกต่างจากของตะวันตก คือ ชาวชมพูทวีปสมัยนั้นตกอยู่ภายใต้อิทธิพลแนวคิด ความเชื่อ และวิถีดำเนินชีวิตตามหลักคำสอนของศาสนาพราหมณ์ที่แบ่งคนออกเป็นชั้นวรรณะ โดยที่คนในแต่ละวรรณะมีเกียรติศักดิ์และสิทธิแห่ง

ชีวิตไม่เท่าเทียมกัน คนในวรรณะสูงอยู่ในสถานภาพที่ได้เปรียบคนวรรณะต่ำแทบทุกด้าน แต่คนในวรรณะต่ำไม่มีสิทธิที่จะโต้แย้ง เพราะถือว่า “นี่คือลิขิตของพรหม”

จากสถานการณ์ทางด้านสังคมดังกล่าว จึงทำให้พระพุทธองค์ทรงประกาศหลักคำสอนในเชิง “ปฏิวัติ” แนวคิด ความเชื่อ และวิถีชีวิตเสียใหม่ โดยทรงสอนว่าที่แท้จริงแล้วมนุษย์แต่ละคนเกิดมาเท่าเทียมกัน แต่ที่ สมมติเรียก ให้แตกต่างกันก็เป็นเพราะ “กรรม” อันเป็นการกระทำของตนเอง และจากพื้นฐานความคิดดังกล่าวนี้พระองค์จึงทรงรับคนทุกชั้นวรรณะเข้าบวชในพุทธศาสนาได้อย่างเสมอหน้ากัน

๓ แนวคิดสองระบบนี้ถูกนำเสนอจาก คนละมุมมอง

ตามแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนแบบตะวันตก มาจากมุมมองทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม โดยถือว่าไม่อาจจะแยกปัญหาเหล่านี้ออกจากปัญหาทางด้านสิทธิมนุษยชนได้ ถ้าเมื่อใดที่สามารถแก้ปัญหาทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมได้ เมื่อนั้นก็สามารถแก้ปัญหาทางด้านสิทธิมนุษยชนได้เช่นกัน นอกจากนี้ยังถือได้ว่าแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนแบบตะวันตก เป็น มุมมอง ที่มาจากสายตาของนักวิชาการ ทางโลก ที่ถือว่าปัญหาสิทธิมนุษยชนเป็นปัญหาทางโลก และสามารถที่แก้ได้โดยกระบวนการทางโลกเท่านั้น คือแก้ได้โดยการกระทำบังคับโดยอำนาจและกระบวนการทางกฎหมาย เป็นสำคัญ ในอีกแง่หนึ่งยังเป็นมุมมองของนักการเมืองผู้ที่ยังใฝ่อำนาจ ที่สภาพจิตยังถูกห่อหุ้มอยู่ด้วยกิเลสตัณหา ความโลภ ความโกรธ ความหลง และความยึดมั่นถือมั่นในตัวตน มักจะคิดและทำอะไรเพียงเพื่อสนองผลประโยชน์แห่งตนและพวกพ้อง ไม่โดยตรงก็โดยอ้อม โดยที่ไม่ค่อยจะได้คำนึงว่าการกระทำนั้นจะไปกระทบสิทธิผลประโยชน์ของผู้อื่นอย่างไรบ้าง

ถ้าพิจารณา กระบวนทัศน์ เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนในพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่ามาจากมุมมอง “ในทางธรรม” จากหลักคำสอนของศาสนาที่มุ่ง ให้การอบรมสั่งสอน โดย “สั่ง” มนุษย์ให้ละเว้นจากการประพฤติชั่ว แล้ว “สอน” ให้ประกอบแต่กรรมดี หรืออีกนัยหนึ่งคือการอบรมสั่งสอนให้ “ละเว้นชั่ว กระทำดี ทำใจให้ผ่องแผ้ว” นั่นเอง ซึ่งเมื่อกระทำได้ดังนี้ ก็ได้ชื่อว่า “รักษาดตนเอง” ให้ดีก่อน เมื่อรักษาดตนเองดีแล้ว ก็เท่ากับเป็น “การรักษาผู้อื่น” ในขณะเดียวกันด้วย นอกจากนี้ยังกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า กระบวนทัศน์ เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนในพุทธศาสนา มิใช่มุมมองที่มาจากสายตาของนักวิชาการทางโลก หรือนักการเมืองผู้ใฝ่อำนาจ หากแต่เป็นมุมมองของ ศาสตรา ผู้ที่สามารถจัดกิเลสตัณหา คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง และความยึดมั่นถือมั่นในตัวตนออกจากจิตได้หมดสิ้นแล้ว ฉะนั้น

หลักคำสอนใดๆที่ทรงประดิษฐ์ขึ้นไว้ จึงมิใช่เพื่อผลประโยชน์ของพระองค์เอง หากแต่เพื่อประโยชน์สุขของพหุชน เพื่ออนุเคราะห์โลกโดยแท้ หรือถ้าจะกล่าวตามสำนวนของทางตะวันตกจะได้ว่า เพื่อ คຸ້ມครองสิทธิมนุษยชน นั้นเอง

๔ แนวคิดสองระบบนี้ถูกนำเสนอเพื่อให้เหมาะกับ *คนละประชาคม*

แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนแบบตะวันตก ถูกนำเสนอเพื่อให้เหมาะสมกับประชาคมทางโลก หรือประชาคม “ประสาโลกๆ” ทั้งหลาย ประกอบกับแนวคิดแบบตะวันตก ปลุกฝังให้คนยึดถือค่านิยมที่ว่า ความสุขสบายอันเกิดจากการได้บริโภควัตถุอย่างเต็มที่ เป็นอุดมการณ์ของชีวิต ฉะนั้นจึงทำให้การดำเนินชีวิตของมนุษย์ในประชาคมแบบนี้ เต็มไปด้วยการต่อสู้ แก่งแย่ง แข่งขัน เอารอดเอาเปรียบกันทุกวิถีทาง เพียงเพื่อให้ตนเองได้มาซึ่งอำนาจ สิทธิผลประโยชน์ และโภคทรัพย์ทั้งหลาย โดยที่ไม่ค่อยจะได้คำนึงว่าถูกต้องตามทำนองคลองธรรมหรือไม่

เพราะฉะนั้น แนวคิดที่จะใช้แก้ปัญหาสิทธิมนุษยชนในประชาคมแบบนี้ จึงค่อนข้างเป็นไปได้ในลักษณะที่เกะเกณฑ์บังคับแบบเดียวกับมาตรการทางด้านกฎหมาย โดยเริ่มตั้งแต่การจัดให้มีคำประกาศว่าด้วยปฏิญญาฯ มิกติกา สัญญา ข้อตกลง การให้สัตยาบัน มีองค์การคอยสอดส่องดูแล ติดตาม และประเมินผลว่า เป็นไปตามข้อตกลงนั้นหรือไม่ ถ้ารัฐใดละเมิดสิทธิมนุษยชนก็จะถูกประณามหรือกีดกัน (sanction) ด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อให้ปฏิบัติตามข้อตกลงต่อไป

ถ้าพิจารณา กระบวนทัศน์ เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนในพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่าถูกนำเสนอเพื่อให้เหมาะสมกับประชาคมแห่งสงฆ์ที่ทรงจัดตั้งขึ้น ซึ่งถือได้ว่าเป็นประชาคมแห่งผู้สละแล้วซึ่งโภคทรัพย์ ละแล้วซึ่งสิทธิผลประโยชน์ต่างๆในทางโลกและอำนาจทางด้านการเมืองทั้งหลาย หากแต่ให้เป็นประชาคมแห่ง แบบอย่าง ของการดำเนินชีวิตที่ดั่งงาม ซึ่งถือได้ว่าเป็น ประชาคมแห่งอุดมคติ ก็ว่าได้ ในส่วนของหลักธรรมคำสอนสำหรับ คฤหัสถ์ผู้ครองเรือน ทรงมุ่งหวังให้สอดคล้องกับวิถีดำเนินชีวิตที่ดั่งงามตามแบบอย่างข้างต้นเช่นกัน เพียงแต่ทรงดัดแปลงหลักคำสอนบางอย่างให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตของผู้ครองเรือนที่ยังต้อง “สะสมโภคทรัพย์ ยังนอนเบียดบุตร และยังลูบไล้ด้วยของหอม” ซึ่งถือได้ว่าเป็นประชาคมที่ตระเตรียมไว้เพื่อให้ถ่ายทอดการก้าวไปให้ถึงจุดหมายของประชาคมแห่งอุดมคติเช่นกัน

เพราะฉะนั้นกระบวนทัศน์ที่จะใช้แก้ปัญหาสิทธิมนุษยชนในประชาคมแบบนี้ จึงค่อนข้างเป็นไปได้ในลักษณะของการอบรมสั่งสอน เพื่อปลูกจิตสำนึกของแต่ละคนให้ตั้งมั่นอยู่ใน

คุณความดี ให้รู้เองเห็นเองว่า ถ้าตัวเรารักสุขเกลียดทุกข์ฉันใด เพื่อนมนุษย์อื่น หรือแม้แต่ผู้ที่เป็นศัตรูกับเรา ก็รักสุขเกลียดทุกข์ฉันนั้นเช่นกัน เมื่อได้รับการฝึกอบรมให้สำนึกได้เองเช่นนี้ มนุษย์ก็จะไม่ละเมิดในสิทธิของกันและกัน ไม่ว่าจะต่อหน้าหรือลับหลัง หรือจะมีใครเห็นหรือไม่เห็นก็ตาม

๕ แนวคิดสองระบบนี้ถูกนำเสนอเพื่อ คนละจุดมุ่งหมาย

ตามแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนแบบตะวันตกได้แสดง จุดมุ่งหมาย ไว้ใน คำปรารภ แห่งปฏิญญาฯ ว่า เนื่องจากมนุษย์ต่างเชื้อชาติ ศาสนา เพศ ภาษา และสีผิว ในส่วนต่างๆ ของโลก ได้ดูถูก รังเกียจเหยียดหยาม เอาเปรียบ กดขี่ ช่มเหง รังแก และเลือกปฏิบัติต่อกัน อันเนื่องมาจากความแตกต่างดังกล่าวเป็นเหตุ ซึ่งถ้าปล่อยไว้ไม่นำพาต่อสิ่งเหล่านี้ อาจจะก่อให้เกิดการกระทำอันป่าเถื่อนต่อมนุษย์ด้วยกันเอง และถ้าปล่อยไว้ต่อไปอีก อาจจะลุกลามกลายเป็นสถานการณ์รุนแรงจนก่อให้เกิดการขบถต่อกันได้ และเพื่อที่จะรักษาความสัมพันธ์อันดีต่อกันระหว่างมนุษย์, เพื่อที่จะยืนยันถึงความเชื่อมั่นในสิทธิมนุษยชน อันเป็นหลักมูลในเกียรติศักดิ์ ในคุณค่าของมนุษย์ ในสิทธิอันเท่าเทียมกันของบุรุษสตรีและประชาชนชาติใหญ่น้อยทั้งหลาย, เพื่อบรรลุถึงความร่วมมือระหว่างมนุษยชาติ, เพื่อส่งเสริมสนับสนุนการเคารพในสิทธิมนุษยชน และเสรีภาพมูลฐานของบุคคลโดยทั่วหน้ากัน จึงสมควรให้มีปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนขึ้นไว้เพื่อเป็น “มาตรฐานแห่งการอยู่ร่วมกันแห่งมวลมนุษยชาติทั้งหลาย”

เพราะฉะนั้นจึงสรุปได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนแบบตะวันตก ถูกนำเสนอโดยมีจุดมุ่งหมาย เพื่อเป็น มาตรฐานแห่งการอยู่ร่วมกัน ของมวลมนุษยชาติทั้งหลายนั่นเอง

ถ้าพิจารณา กระบวนทัศน์ เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนในพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่าจุดมุ่งหมาย เพื่อที่จะให้เป็น หนทางดับทุกข์ให้แก่มวลมนุษย์ ทั้งนี้เพราะพุทธศาสนาถือว่ามนุษย์เกิดมาเป็นทุกข์ ทั้งทุกข์ประจำสังขารและทุกข์จร ฉะนั้นพระองค์จึงทรงออกบวชเพื่อที่จะค้นคว้าหาทางดับทุกข์ จนกระทั่งได้ตรัสรู้ความจริงเกี่ยวกับทุกข์ ๔ ประการ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ใน หลักอริยมรรคมีองค์ ๘ หรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ไตรสิกขา ซึ่งเป็นกระบวน การแห่งการก้าวไปสู่ความดับทุกข์นั้น มีทั้ง หลักธรรม (หลักคิด) และหลักวินัย (หลักปฏิบัติ) ที่ช่วยปกป้องสิทธิมนุษยชนทั้งสิ้น คือ ถ้าบุคคลใดทำตนให้ถึงพร้อมด้วยไตรสิกขาแล้ว จะได้ชื่อว่าเป็นการ รักษาตนเอง ให้ดีก่อน และเมื่อรักษาตนเองให้ดีแล้วก็จะได้ชื่อว่าเป็น การรักษาผู้อื่น ให้ดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุขด้วย หรือถ้าจะกล่าวตามสำนวนของทางตะวันตกจะได้ว่า คือ การไม่ละเมิดสิทธิมนุษยชนนั่นเอง

๖ แนวคิดสองระบบนี้ตั้งอยู่บน *คนละพื้นฐานความคิด*

ตามแนวคิดเกี่ยวกับลัทธิมนุษยชนแบบตะวันตก ตั้งอยู่บนพื้นฐานความคิดที่สอดคล้องกับโลกทัศน์แบบ *วัตถุนิยม* ในแง่ที่ประเมินคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์กันที่วัตถุภายนอกเป็นใหญ่ และถือว่าคนจะดีหรือเลวย่อมขึ้นอยู่กับเงื่อนไขปัจจัยจากภายนอกเป็นตัวกำหนด และยังตั้งอยู่บนพื้นฐานความคิดแบบ *สุขนิยม* และ *บริโภคนิยม* ในแง่ที่ปลุกฝังให้มนุษย์ถือเอาความสุขสบายจากการได้บริโภควัตถุอย่างเต็มที่ เป็นอุดมการณ์ของชีวิต นอกจากนี้ยังตั้งอยู่บนพื้นฐานความคิดแบบ *ปัจเจกนิยม* ในแง่ที่ถือเอาสิทธิผลประโยชน์ของปัจเจกชนเป็นใหญ่ เป็นพวก *ทุนนิยม* ในแง่ที่ถือว่าการใช้ชีวิตร่วมกันในสังคมและการคบค้าสมาคมระหว่างเพื่อนมนุษย์เป็นเรื่องของการลงทุน การค้ากำไร และการแสวงหาผลประโยชน์ตอบแทนจากกันเป็นสำคัญ และยังตั้งอยู่บนพื้นฐานความคิดแบบ *เสรีนิยม* ในแง่ที่เปิดโอกาสให้ปัจเจกชนต่อสู้แข่งขันกันอย่างเต็มที่ โดยที่รัฐจะไม่เข้าไปแทรกแซงหรือพยายามแทรกแซงน้อยที่สุด ซึ่งพื้นฐานความคิดในลักษณะนี้แม้จะแก้ปัญหาละเมิดสิทธิมนุษยชนได้ในบางแง่บางมุม แต่ก็เป็นการแก้ปัญหาที่สร้างปัญหาละเมิดสิทธิมนุษยชนในอีกบางแง่บางมุมเป็น “เงาตามตัว” ด้วย จึงถือได้ว่าพื้นฐานความคิดแบบนี้ ไม่สามารถที่จะแก้ปัญหาสิทธิมนุษยชนอย่างแท้จริงได้

ถ้าพิจารณา กระบวนทัศน์ เกี่ยวกับลัทธิมนุษยชนในพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่าตั้งอยู่บนพื้นฐานความคิดที่สอดคล้องกับโลกทัศน์แบบ *จิตนิยม* ในแง่ที่ประเมินคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์กันที่ *คุณธรรม* ภายในของบุคคลเป็นใหญ่ และถือว่าคนจะดีหรือเลวย่อมขึ้นอยู่กับกรรม อันเป็นผลของการกระทำที่เกิดจากคำบงการที่มาจากภายในจิตของบุคคลนั่นเอง และพุทธศาสนาไม่ปลุกฝังให้มนุษย์ถือเอาความสุขสบายอันเกิดจากการได้บริโภควัตถุอย่างเต็มที่ เป็นอุดมการณ์ของชีวิต หากแต่ให้ถือเอาความสงบด้านจิตใจเป็นอุดมการณ์ของชีวิต นอกจากนี้พุทธศาสนาไม่ส่งเสริมความคิดแบบ *ปัจเจกนิยม* ที่ปลุกฝังให้มนุษย์ใช้ชีวิตร่วมกันอย่างแยกส่วนแบบตัวใครตัวมัน หากแต่สอนให้มนุษย์หันหน้าเข้าหากันอย่างมี *สัมพันธภาพ* (collectivism) โดยให้ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีพรหมวิหารธรรมต่อกัน ซึ่งพื้นฐานความคิดแบบนี้แม้จะปลุกฝังได้ยากและต้องใช้เวลานาน แต่ถ้าปลุกฝังได้แล้วจะช่วยให้สามารถแก้ปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนได้อย่างมีประสิทธิภาพกว่า

๗ แนวคิดสองระบบนี้มองการใช้ชีวิตร่วมกันของมนุษย์ *คนละพื้นฐานความ* *สัมพันธ์*

ตามแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนแบบตะวันตก มองความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ที่ตั้งอยู่ *บนพื้นฐานแห่งสิทธิ* คือ แต่ละคนมุ่งแต่จะปกป้องสิทธิของตนเอง โดยคิดว่าผู้อื่นต่างก็มุ่งปกป้องสิทธิของเขาเช่นกัน เมื่อต่างฝ่ายต่างพยายามปกป้องสิทธิ จึงได้สร้างกฎเกณฑ์แห่งการปกป้องสิทธิกันขึ้น เลยทำให้กำแพงแห่งสิทธินั้นกลายเป็นเครื่องกีดกันมนุษย์ให้อยู่กันอย่าง “แยกส่วน” แบบตัวใครตัวมัน (Individualism) และมีบ่อยครั้งที่การพยายามรักษาสิทธิของตนได้กลายเป็นการละเมิดสิทธิของผู้อื่นด้วย ฉะนั้นการแก้ปัญหาละเมิดสิทธิมนุษยชนแบบตะวันตกได้กลายเป็นการสร้างปัญหาเป็นเงาตามตัวในขณะเดียวกันด้วย

ถ้าพิจารณากระบวนทัศน์เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนในพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่ามองความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ที่ตั้งอยู่ *บนพื้นฐานแห่งเมตตา* คือมุ่งสอนให้แต่ละคนหยิบยื่นเมตตาให้แก่กัน เมื่อต่างฝ่ายต่างหยิบยื่นเมตตาให้แก่กัน เมตตาจะกลายเป็น “สะพาน” เชื่อมต่อให้มนุษย์เดินเข้าหากัน และใช้ชีวิตร่วมกันอย่าง “รวมส่วน” หรือที่เรียกว่ามีสัมพันธภาพ (collectivism) และประสานภาพ (harmony) ต่อกัน ฉะนั้นการแก้ปัญหาละเมิดสิทธิมนุษยชนตามกระบวนทัศน์ของพุทธศาสนา จะไม่กลายเป็นการละเมิดสิทธิของผู้อื่นในขณะเดียวกันด้วย

๘ แนวคิดสองระบบนี้มี *เนื้อหาสาระคนละรูปแบบ*

ตามแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนแบบตะวันตก ทางสมัชชาสหประชาชาติได้ประกาศปฏิญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนไว้จำนวน ๓ ฉบับ ซึ่งจะได้กล่าวสรุปเนื้อหาสาระแต่ละฉบับดังนี้

๑ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ปี ค.ศ. ๑๙๔๘ ประกอบด้วย *เนื้อหาสาระ* จำนวน ๓๐ ข้อ ครั้นต่อมาได้มีการนำเอาเนื้อหาสาระทั้ง ๓๐ ข้อนี้ มาขยายให้เป็นกติกาสัญญา ข้อตกลง แล้วเปิดโอกาสให้ประเทศสมาชิกลงนามให้สัตยาบัน ตามที่นำมาอ้างถึงกันอย่างกว้างขวางมี ๒ ฉบับ คือ กติกาสากลระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางแพ่งและการเมือง โดยขยายรายละเอียดมาจากเนื้อหาในปฏิญญาฯ จาก ข้อ ๑-๒๑ ส่วนอีกฉบับหนึ่งคือ กติกาสากลระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยขยายรายละเอียดมาจากเนื้อหาในปฏิญญาฯ จาก ข้อ ๒๒ - ๓๐

ในปฏิญญาฉบับนี้ มีเนื้อหาสาระพอจะแยกออกสรุปได้เป็น ๖ ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ ๑ เจตนารมณ์แห่งปฏิญญา ซึ่งกล่าวไว้ใน คำปรารภ ว่ามนุษย์แต่ละคนเกิดมามีเกียรติศักดิ์ศรี และสิทธิเท่าเทียมกัน ถ้าไม่นำพาต่อสิ่งเหล่านี้แล้วอาจจะก่อให้เกิดการกระทำอันป่าเถื่อน และถ้าปล่อยไว้ต่อไปอีกอาจจะลุกลามกลายเป็นการก่อกวนต่อกันได้ และเพื่อที่จะสร้างเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ทางสมัชชาฯ จึงได้ประกาศปฏิญญาฉบับนี้ขึ้นไว้เพื่อเป็น “มาตรฐานแห่งการอยู่ร่วมกันแห่งมวลมนุษยชาติ”

ส่วนที่ ๒ ปรัชญาอุดมการณ์แห่งปฏิญญา ซึ่งได้แสดงอุดมการณ์ แบบรวมๆ ไว้ในเนื้อหาของปฏิญญาข้อ ๑ ความว่า “มนุษย์เกิดมามีเสรีภาพ มนุษย์มีความเสมอภาคในเกียรติศักดิ์และสิทธิ มนุษย์ต่างมีเหตุผลและมโนธรรม จึงควรปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนารมณ์แห่งภราดรภาพ” เราสามารถนำอุดมการณ์ แบบรวมๆ มาแยกเป็น ๒ อุดมการณ์หลัก คือ อุดมการณ์ของประเทศในสังคมตะวันตก ที่เน้น “เสรีภาพ” หรือ สิทธิทางแพ่งและทางการเมือง เป็นเป้าหมายหลัก กับอุดมการณ์ของโลกสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ ประเทศที่กำลังพัฒนา และประเทศในโลกที่สาม ทั้งหลาย ที่เน้น “ความเสมอภาค” หรือสิทธิทางเศรษฐกิจและสังคม เป็นเป้าหมายหลัก

ส่วนที่ ๓ หลักการพื้นฐานของสิทธิมนุษยชน ซึ่งปฏิญญาได้วางหลักการพื้นฐานไว้ว่ามนุษย์แต่ละคนต้องได้รับการปฏิบัติอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกันโดยไม่มีการแบ่งแยก ดังเนื้อหาสาระในปฏิญญา ข้อ ๒ ว่า

๑ ทุกคนย่อมมีสิทธิและเสรีภาพบรรดาที่กำหนดไว้ในปฏิญญานี้ โดยปราศจากความแตกต่างไม่ว่าชนิตใดๆ ดังเช่น เชื้อชาติ ผิว เพศ ภาษา ความคิดเห็นทางการเมืองหรือทางอื่น เผ่าพันธุ์แห่งชาติหรือสังคม ทรัพย์สิน กำเนิดหรือสถานะอื่นๆ

๒ อนึ่ง จะไม่มีความแตกต่างใดๆตามมูลฐานแห่งสถานะทางการเมือง ทางศาสนาหรือทางการเมืองระหว่างประเทศของประเทศ หรือดินแดนที่บุคคลสังกัด ไม่ว่าดินแดนนั้น จะเป็นเอกราชอยู่ในความพิทักษ์ มิได้ปกครองตนเอง หรืออยู่ภายใต้การจำกัดอธิปไตยใดๆทั้งสิ้น

ส่วนที่ ๔ หลักปฏิบัติของพวกที่เน้นเรื่อง เสรีภาพ เป็นอุดมการณ์ หรืออีกนัยหนึ่งคือหลักปฏิบัติเพื่อคุ้มครอง สิทธิทางแพ่งและทางการเมือง ซึ่งวางหลักปฏิบัติไว้ในเนื้อหาของปฏิญญา จาก ข้อ ๓-๒๑ ว่าด้วยเรื่องต่างๆคือ เสรีภาพจากการถูกบังคับให้ตกเป็นทาสหรือภาระจำยอมใดๆ, เสรีภาพจากการถูกทรมานหรือได้รับการปฏิบัติหรือการลงทัณฑ์ที่ทารุณโหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือหยาบเกียรติ, สิทธิที่จะได้รับการยอมรับว่าเป็นบุคคลตามกฎหมาย, สิทธิที่จะได้รับการเยียวยาอย่างได้ผลโดยศาล, เสรีภาพจากการถูกจับ กักขัง หรือเนรเทศโดยพลการ, สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาอย่างเป็นธรรมและเปิดเผยโดยศาลซึ่งเป็นอิสระและไร้อคติ, สิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์จนกว่าจะมีการพิสูจน์ว่ามีความผิดตามกฎหมาย, เสรีภาพจากการ

แทรกสอดโดยผลการในกิจส่วนตัว ครอบครัว เคหสถาน หรือการส่งข่าวสาร, เสรีภาพในการย้ายที่อยู่และการเลือกที่อยู่, สิทธิในที่พักพิง, สิทธิในการถือสัญชาติ, สิทธิที่จะสมรสและสร้างครอบครัว, สิทธิที่จะเป็นเจ้าของทรัพย์สิน, เสรีภาพในความคิด มโนธรรม และศาสนา, เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการแสดงออก, สิทธิในการชุมนุมและการสมาคมโดยสงบ และสิทธิที่จะเข้าร่วมในการปกครองแห่งประเทศไทย และการเข้าถึงอย่างเท่าเทียมในบริการสาธารณะในประเทศของตน

ส่วนที่ ๕ หลักปฏิบัติของพวกที่เน้นเรื่อง *ความเสมอภาค* เป็นอุดมการณ์ หรืออีกนัยหนึ่งคือหลักปฏิบัติเพื่อคุ้มครอง สิทธิทางเศรษฐกิจและสังคม นั้นเอง โดยวางหลักปฏิบัติไว้ในเนื้อหาของปฏิญญาฯ จาก ข้อ ๒๒-๒๗ ว่าด้วยเรื่องต่างๆคือ สิทธิในด้านการประกันสังคม, สิทธิที่จะทำงาน, สิทธิที่จะได้รับค่าตอบแทนเท่ากันสำหรับการทำงานที่เท่ากัน, สิทธิที่จะได้พักผ่อนและมีเวลาว่าง, สิทธิในมาตรฐานการครองชีพที่เพียงพอสำหรับสุขภาพและสวัสดิภาพ, สิทธิที่จะได้รับการศึกษา และสิทธิที่จะใช้ชีวิตทางด้านวัฒนธรรมในประชาคมอย่างเสรี

ส่วนที่ ๖ บทสรุป ซึ่งกล่าวไว้ในเนื้อหาของปฏิญญาฯ ข้อ ๒๘-๒๙ ว่า มนุษย์แต่ละคนพึงได้รับสิทธิและผลประโยชน์บรรดามีตามที่ได้ประกาศไว้ในปฏิญญานี้โดยทั่วกัน การใช้สิทธิเสรีภาพดังกล่าวจะต้องเป็นไปตามกฎหมาย นอกจากนี้ถือว่าแต่ละคนมี หน้าที่ ที่พึงปฏิบัติต่อรัฐและหน้าที่ที่จะพัฒนาตนเองตามความถนัดและศักยภาพของตน ส่วนใน ข้อ ๓๐ ได้ปิดท้ายสรุปโดย “ปรามมิให้รัฐ กลุ่มชน หรือบุคคลใดๆอ้างสิทธิในปฏิญญานี้ เพื่อกระทำการใดๆอันมุ่งต่อการทำลายสิทธิและเสรีภาพใดๆตามที่ได้ระบุไว้ในปฏิญญานี้แล้ว

๒ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิของเด็ก ปี ค.ศ. ๑๙๕๙ โดย เจตนารมณ์ แห่งปฏิญญานี้ เพื่อเป็นการ สืบทอด เจตนารมณ์แห่งปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ที่ประกาศไว้ก่อนแล้ว, เพื่อให้สอดคล้องกับพันธกรณีอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับสวัสดิภาพของเด็ก, เพื่อให้ความคุ้มครองแก่เด็กเป็นการพิเศษ อันเนื่องมาจากเด็กยังเจริญเติบโตทางด้านร่างกายและจิตใจไม่เต็มที่, เพื่อประโยชน์สุขของตัวเด็กเอง และเพื่อประกาศให้เป็นที่รับรู้และเชิญชวนผู้เกี่ยวข้องทั้งหลายให้ปฏิบัติตามปฏิญญานี้ ฉะนั้นทางสมัชชาสหประชาชาติจึงได้ประกาศปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิของเด็ก โดยมีเนื้อหา จำนวน ๑๐ ข้อ โดย สาระ แล้ว ว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิของเด็กในเรื่องต่างๆ คือ เด็กทุกคนในทุกส่วนของโลกพึงได้รับสิทธิและได้รับการปฏิบัติอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกันโดยไม่มี การแบ่งแยก, เด็กพึงได้รับการคุ้มครองเป็นพิเศษ ทางด้านร่างกายและจิตใจ เพื่อที่ช่วยให้สามารถใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับสังคมอย่างปกติสุขต่อไป, เด็กมีสิทธิที่จะมีชื่อและถือสัญชาติ, เด็กมีสิทธิที่จะดำรงชีวิตอยู่อย่างมั่นคงและปลอดภัย, เด็กพิการมีสิทธิที่จะได้รับการช่วยเหลือให้สามารถดำรงชีวิตอยู่อย่าง

มีความสุขตามสมควร, เด็กมีสิทธิที่จะได้รับความรักความอบอุ่น, เด็กมีสิทธิในทางการศึกษาและสันติภาพ, เด็กเป็น บุคคลแรก ที่มีสิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองในทุกกรณี และได้รับการปกป้องจากการถูกทอดทิ้ง ความอดอยากหิวโหย การถูกข่มเหงรังแก การถูกขาย เป็นสินค้าและถูกบังคับเข้าสู่ตลาดแรงงานก่อนวัยอันสมควร และเด็กพึงได้รับการปลูกฝังให้มีความเห็นอกเห็นใจต่อกัน ให้รู้จักผ่อนปรนและมีมิตรภาพระหว่างประชาชนชาติทั้งมวล

๓ ปฏิญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อหญิง ปี ค.ศ. ๑๙๖๗ โดย เจตนารมณ์แห่งปฏิญญานี้เพื่อเป็นการ สืบทอด และ ขยายความ เจตนารมณ์แห่งปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนที่กล่าวแล้วเช่นกัน แต่ด้วยเหตุที่หญิงมีร่างกายที่อ่อนแอกว่า และอาจถูกเลือกปฏิบัติได้ง่าย ทางสมัชชาสหประชาชาติจึงได้ประกาศ ปฏิญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อหญิง ขึ้นไว้อีกฉบับหนึ่ง โดยที่ปฏิญญานี้พยายามชี้ให้เห็นว่า ที่แท้แล้วหญิงก็มีเกียรติศักดิ์แห่งความเป็นมนุษย์ไม่ด้อยไปกว่าชาย มีส่วนในการสร้างสรรค์สังคมในทุกด้าน และยังต้องมีภาระหน้าที่ในการดูแลครอบครัวและการเลี้ยงดูบุตรอีกโสดหนึ่ง ฉะนั้นการเลือกปฏิบัติต่อหญิงนอกจากจะขัดกับเกียรติศักดิ์ดังกล่าวแล้วยังเป็นการขัดขวางการพัฒนาศักยภาพของหญิงเองอีกด้วย

ในปฏิญญานี้มี เนื้อหา จำนวน ๑๑ ข้อ โดย สาระ แล้วล้วนมุ่ง ชัด การเลือกปฏิบัติต่อหญิง ในรูปแบบต่างๆ คือ ถือว่าการเลือกปฏิบัติและจำกัดความเท่าเทียมกันระหว่างชายหญิงย่อมไม่เป็นธรรม จึงต้องยกเลิกกฎหมาย ประเพณี กฎระเบียบต่างๆที่มีลักษณะของการเลือกปฏิบัติดังกล่าวนี้ออกไป, พยายามให้ความรู้แก่สาธารณชนเพื่อชักนำความคิดในเชิงอคติต่อหญิงออกไป, พยายามให้หลักประกันในพื้นฐานแห่งความเท่าเทียมกันในด้านต่างๆ, หญิงมีสิทธิที่จะได้มา คงไว้ และเปลี่ยนสัญชาติ, หญิงชายมีสิทธิเสมอกันในการสมรสและขาดจากการสมรสด้วยความสมัครใจ, ต้องหาทางกำจัดบทบัญญัติในประมวลกฎหมายอาญาทั้งหมดที่เลือกปฏิบัติต่อหญิง, จะต้องใช้มาตรการทุกอย่างเพื่อต่อต้านการค้าหญิง และการขูดรีดจากการเป็นโสเภณีเด็ก, หญิงพึงมีหลักประกันเสมอชายในสิทธิของการทำงาน และการได้รับค่าตอบแทนจากการทำงานนั้น, หญิงพึงมีสิทธิพิเศษในระหว่างตั้งครรภ์และคลอดบุตร โดยให้ถือว่าสิ่งนี้เป็นภาวะตามธรรมชาติที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ให้ถือว่าการตั้งครรภ์และการคลอดบุตรเป็นภาระหน้าที่ทางสังคม ที่สังคมพึงให้หลักประกันเป็นการตอบแทน และในเนื้อหาข้อสุดท้ายของปฏิญญานี้ได้ปิดท้ายสรุปว่า “หลักความเท่าเทียมกันของชายหญิงนั้น จะต้องถือปฏิบัติในทุกรัฐ ไม่ว่าในองค์กรของรัฐหรือเอกชน”

ถ้าพิจารณา *กระบวนทัศน์* เกี่ยวกับลัทธิมนุษยชนในพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่ามี เนื้อหาสาระ ที่ต่างออกไป คือ ในบรรดาหลักธรรมคำสอนทั้ง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นดี ถูกรวบรวมไว้ในพระไตรปิฎก ๔๕ เล่ม โดยแบ่งออกเป็น พระวินัย ๒๑,๐๐๐ พระธรรมชั้นดี โดยรวมไว้ใน พระวินัยปิฎก ๘ เล่ม คือจากเล่มที่ ๑-๘, เป็น พระสูตร ๒๑,๐๐๐ พระธรรมชั้นดี โดยรวมไว้ใน พระสุตตันตปิฎก ๒๕ เล่ม คือจากเล่มที่ ๙-๓๓ และเป็น พระอภิธรรม ๔๒,๐๐๐ พระธรรมชั้นดี โดยรวมไว้ใน พระอภิธรรมปิฎก ๑๒ เล่ม คือจากเล่มที่ ๓๔-๔๕ แต่ในบรรดาหลักธรรมคำสอนทั้ง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นดี นี้ สามารถสรุปลงได้เป็น ๒ ส่วนหลัก คือ ส่วนที่เป็น หลักธรรม กับส่วนที่เป็น หลักวินัย โดยส่วนที่เป็นหลักธรรม ว่าด้วย ความจริงตามกฎเกณฑ์ทางธรรมชาติ ในส่วนที่เป็นหลักวินัย ได้นำเอาความจริงตามกฎเกณฑ์ธรรมชาติมาประยุกต์ใช้ให้เป็น กฎเกณฑ์ทางสังคม หรืออีกนัยหนึ่งคือการแปล หลักคิด ให้เป็น หลักปฏิบัติ นั้นเอง ซึ่งจะได้แยกกล่าวสรุปเฉพาะในแง่ที่เกี่ยวกับลัทธิมนุษยชนแต่ละส่วนตามลำดับดังนี้

หลักธรรม

พระธรรมวินัยนี้ ได้ถูกนำเสนอโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็น หนทางแก้ทุกข์ แต่ในหลักคำสอนดังกล่าว ได้ก่อให้เกิดผลพลอยได้ในแง่ลัทธิมนุษยชน ดังพอที่จะนำมากล่าวสรุปได้ คือ พุทธศาสนาคัดค้านคำสอนของศาสนาพราหมณ์ ที่ถือว่าพรหมลิขิตคนแต่ละวรรณะมาจากอวัยวะที่สูงต่ำไม่เท่ากัน จึงทำให้คนแต่ละวรรณะมีศักดิ์ศรีและคุณค่าแห่งชีวิตไม่เท่าเทียมกันด้วย แต่พุทธศาสนามีแนวคิดในทางตรงกันข้าม โดยทรงสอนไว้ในอัครคัมภีร์ว่า มนุษย์ทุกคนต่างก็ถือกำเนิดมาจากกระบวนการธรรมชาติอันเดียวกัน แต่ที่ สมมติเรียก ให้ต่างกันไปเพราะ กรรม อันเป็นการกระทำของแต่ละคนนั่นเอง จะสมมติเรียกให้เป็นพราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ หรือศูทร ล้วนเป็นเพราะการกระทำของตนทั้งสิ้น หรือถ้าจะพิจารณาในแง่องค์ประกอบและความเป็นไปของแต่ละชีวิต จะเห็นได้ว่าต่างก็ประกอบขึ้นด้วยชั้น ๕ ต้องตกอยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์ คือ ไม่เที่ยง ไม่สามารถคงสภาพเดิมได้ และต่างก็ไม่มีตัวตน หรือถ้าจะพิจารณาในแง่ของลัทธิที่จะบรรลุอุดมการณ์ของชีวิต บุคคลแต่ละวรรณะเหล่านี้ ถ้าลงมือบำเพ็ญเพียรปฏิบัติตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ ที่ทรงวางไว้ต่างก็มีลัทธิที่จะบรรลุผลนิพพานได้เสมอกัน ฉะนั้นจึงสรุปได้ว่ามนุษย์เกิดมาด้วยความเสมอภาคเท่าเทียมกัน แต่ที่ต่างกันไปเพราะ กรรม คือ การกระทำของตนนั่นเอง

ถ้าพิจารณาในแง่ของเสรีภาพ พุทธศาสนาถือว่าโดยสภาพความเป็นจริงตามธรรมชาติ มนุษย์มิได้เกิดมาเสรีภาพแต่เดิม ทั้งนี้เพราะถูกครอบงำไว้ด้วยทุกข์ทั้งทุกข์ประจำสังขาร

และทุกข์จร แต่ทุกคนก็มีสิทธิ์ที่จะบำเพ็ญเพียรเพื่อแหวงล้อมของข้าศึกภายในตน เพื่อออกสู่เสรีภาพ คือความหลุดพ้นจากทุกข์นั้นได้ นอกจากนี้พุทธศาสนายังเปิดโอกาสให้มนุษย์มีเสรีภาพทางความเชื่อความคิดเห็น(กาลามสูตร), เสรีภาพที่จะวิพากษ์วิจารณ์กันเพื่อความเจริญแห่งหมู่คณะ(ปวารณาสูตร) เสรีภาพที่จะไม่ถูกรอบงำจากผู้อื่น (วิสาขาสูตร) อย่างไรก็ตามพุทธศาสนาถือว่า เสรีภาพที่แท้จริงหมายถึงเสรีภาพอันเกิดจากสามารถแหวงล้อมของข้าศึกภายในตน เพื่อบรรลุเข้าสู่นิพพานอันถือว่าเป็นการดับทุกข์ได้โดยสิ้นเชิงนั่นเอง

ถ้าพิจารณาในแง่ของภราดรภาพ พุทธศาสนาถือว่าในสังสารวัฏอันยาวนาน ทั้งในอดีตชาติ, ปัจจุบันชาติ และที่จะมีต่อไปอีกในอนาคตชาติ จะหาสรรพสัตว์เหล่าใดที่ไม่เคยเป็นญาติพี่น้องกันไม่ได้ง่ายเลย ในเมื่อต่างก็เคยเป็นและมีโอกาสที่จะเป็นญาติพี่น้องกันในชาติใดชาติหนึ่ง จึงพึงปฏิบัติต่อกันในฐานะผู้ที่เป็นภราดรกัน โดยพึงระลึกอยู่เสมอว่า ถ้าตัวเรารักสุขเกลียดทุกข์ฉันทิ สรรพสัตว์อื่นก็รักสุขเกลียดทุกข์ฉันทินั้นเช่นกัน ฉะนั้นจึงพึงดำรงชีวิตอยู่โดยการไม่เบียดเบียนกัน แต่พึงแผ่เมตตา แผ่กรุณา แผ่มุทิตา และแผ่อุเบกขาให้แก่กัน ทั้งนี้เพื่อช่วยให้สรรพสัตว์ทั้งหลายได้หลุดพ้นจากทุกข์ และประสบแต่ความสุขโดยทั่วหน้ากัน

ถ้าพิจารณาในแง่ของหลักการพื้นฐานสำหรับประพฤติปฏิบัติต่อกัน จะเห็นได้ว่าพระองค์ทรงจัดตั้งสถาบันสงฆ์ขึ้น แล้วทรงรับคนทุกชั้นวรรณะเข้าเป็นนิกบวชในพุทธศาสนาได้ เมื่อบวชเข้ามาแล้วจะต้องละวรรณะเดิม เข้ามาดำรงสถานภาพใหม่ในฐานะนิกบวชและต้องปฏิบัติตามธรรมวินัยที่ทรงบัญญัติแล้วอย่างเสมอกัน ในการบริหารสถาบันสงฆ์ทรงยกย่องคนดีมีความสามารถให้เป็นเอตทัคคะในด้านต่างๆโดยเสมอกัน และทรงแต่งตั้งทั้งฝ่ายภิกษุและภิกษุณีให้เป็นอัครสาวกและอัครสาวิกาเบื้องซ้ายขวาเสมอกันโดยไม่มีแบ่งแยกในการเคารพกันระหว่างสมาชิกในสถาบันให้ถือลำดับอาวุโสแห่งอายุพรรษาเป็นเกณฑ์ เว้นแต่ภิกษุณี แม้จะบวชก่อนก็ยังคงต้องให้ความเคารพต่อภิกษุเสมอ ในการดำรงชีวิตร่วมกันในสถาบัน ถ้าเกิดอธิกรณ์ใดๆ ทุกฝ่ายจะได้รับการชำระอธิกรณ์นั้นอย่างเป็นธรรมโดยเสมอหน้ากัน

หลักวินัย

เราพอจะสรุป หลักวินัย ซึ่งเป็น หลักปฏิบัติ เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนในพุทธศาสนา โดยแยกออกเป็นประเด็นดังนี้

๑ **หลักปฏิบัติ** เกี่ยวกับอาคาริวินัย : พระองค์ทรงสอนไว้ในประเด็นสำคัญ คือ ในหลัก อริยมรรคมีองค์ ๘ ทรงสอนว่าบุคคลจะหลุดพ้นจากทุกข์ได้ก็ต่อเมื่อ ละชั่ว ทำดี ทำใจให้ ผ่องแผ้ว หรืออีกนัยหนึ่งก็คือการดำรงชีวิตอยู่โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ในหลัก เบญจศีล-เบญจธรรม ทรงสอนมิให้ล่วงละเมิดสิทธิในชีวิต ทรัพย์สิน สามภรรยาของกัน และกัน ไม่กล่าววาจาละเมิดต่อกัน ไม่เสพของมีนเมาจนครองสติไม่อยู่แล้วนำไปสู่การ ละเมิดสิทธิด้านอื่นๆของกันและกัน ในหลักคิหิวินัย ทรงสอนให้มนุษย์ประพฤติปฏิบัติต่อกันโดยปราศจากอคติลำเอียงใดๆ ให้แต่ละฝ่ายดำเนินชีวิตในลักษณะที่ได้ชื่อว่าเป็นการ รักษาตนเอง ให้ตั้งมั่นอยู่ในคุณความดี ทั้งนี้เพื่อที่จะได้ชื่อว่าเป็นการ รักษาผู้อื่น ด้วย ให้แต่ละคนประกอบอาชีพการงานสุจริตที่ปราศจากโทษ ไม่เป็นไปในทางที่เบียดเบียนชีวิตอื่น ไม่ว่าโดยทางตรงหรือโดยทางอ้อม ในหลักคำสอนเรื่อง ทิศ ๖ ทรงสอนให้แต่ละฝ่ายต่าง ช่วยกัน รักษาสิทธิและหน้าที่ต่างตอบแทน ให้แก่กัน ไม่ว่าจะเป็นในหมู่มิตร ครูอาจารย์ บิดามารดา บุตรภรรยา คนรับใช้ ตลอดจนจักษุสมณพราหมณ์ทั้งหลาย ส่วนในทางด้านการเมืองการปกครอง พระองค์มิได้ทรงเน้นว่าการปกครองระบอบใดดีที่สุด แต่ทรงเน้นว่าผู้ปกครองจะใช้อำนาจการปกครอง อย่างไร จึงจะเป็นการช่วยรักษา สิทธิของผู้อยู่ใต้ปกครอง มากที่สุด โดยฝ่ายที่ปกครองด้วยระบอบราชาธิปไตย ทรงสอนให้ถือตามหลัก ทศพิธราชธรรม, จักรวรรดิวัตรธรรม และราชสังคหัตถุธรรม เป็นหลัก ส่วนฝ่ายที่ปกครองด้วยระบอบสามัคคีธรรม ได้ทรงสอนให้ถือตามหลัก อปริหานิยธรรม เป็นหลัก

๒ **หลักปฏิบัติ** เกี่ยวกับอนาคาริวินัยฝ่ายภิกษุสงฆ์ : ในด้านการปกครองสถาบันสงฆ์ พระองค์ทรงใช้วิธีการปกครองที่สอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตยในแง่ที่ว่า พุทธสาวกทั้งหลายต้องอยู่ภายใต้บทบัญญัติแห่งพระวินัยอันเดียวกัน และทุกคนต่างก็เสมอกัน โดยธรรมวินัย ในบรรดาพระวินัยทั้ง ๒๒๗ ลิกขาบท แบ่งออกเป็นครุกาบัตติสถานหนักชั้น ปาราชิก ซึ่งผู้ใดต้องเข้าแล้ว ต้องขาดจากความเป็นภิกษุ หาลังวาสมิได้ และจะกลับมาบวชอีกไม่ได้ มี ๔ ลิกขาบท ที่เป็นครุกาบัตติสถานกลางชั้น สังฆาทิเสส ซึ่งผู้ใดต้องเข้าแล้วไม่ถึงขั้นขาดจากความเป็นภิกษุ แต่ต้องอยู่กรรมประพฤติวัตรตามวิธีการที่พระวินัยกำหนดจึงจะพ้นโทษได้ มี ๑๓ ลิกขาบท ส่วนที่เหลือนอกจากนั้นเป็น ลหุกาบัติ หรืออาบัติสถานเบา คือ ฤลลัจฉัย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ และทุพภาษิต ซึ่งผู้ใดต้องเข้าแล้ว เพียงแต่สารภาพผิดต่อหน้าภิกษุอื่น ก็ถือว่าพ้นโทษได้แล้ว

ในบรรดาพระวินัยทั้ง ๒๒๗ ลิกขาบทนี้ ล้วนถูกบัญญัติขึ้นไว้โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อความดีงาม ความผาสุก เพื่อกำราบคนหน้าด่าน เพื่อความเลื่อมใสของผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นของผู้ที่เลื่อมใสแล้ว เพื่อป้องกันความเดือดร้อนที่จะมาสู่ในภาย

หลัง และเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยแห่งสงฆ์ หรือถ้าจะกล่าวโดยหลักการพื้นฐานของพุทธศาสนาก็เพื่อ “รักษาตนเองและรักษาผู้อื่น” แต่ถ้าอธิบายด้วยภาษา และ กรอบความคิด เกี่ยวกับลัทธิมนุษยชนแบบตะวันตกก็เพื่อป้องกันการละเมิดลัทธิมนุษยชนนั่นเอง

๓ **หลักปฏิบัติ** เกี่ยวกับอนาคาริกวินัยฝ่ายภิกษุณีสงฆ์ สามเณรและสามเณรี : ในด้านการคุ้มครองสิทธิสตรีและเด็ก พระองค์ทรงพัฒนาให้ก้าวหน้ากว่าของศาสนาพราหมณ์ คือในฝ่ายของสตรีที่เป็นคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน ทรงประดิษฐ์หลักคำสอน โดยให้เกียรติและยกย่องมากกว่าแต่ก่อน ส่วนทางด้านพุทธจักร ทรงประกาศรับรองความรู้ความสามารถของสตรีเสมอบุรุษ และทรงยินยอมรับสตรีและเด็กเข้าบวชเป็นภิกษุณี สามเณร และสามเณรี ในพุทธศาสนาได้ โดยกำหนดให้ภิกษุณีถือศีล ๓๑๑ ลิกขาบท สามเณรและสามเณรีถือศีลฝ่ายละ ๑๐ ลิกขาบทเท่ากัน กล่าวโดย วัตถุประสงค์ และ สาระ ของศีลทั้งหมด ก็เพื่อเป็นการ “รักษาตนเอง รักษาผู้อื่น และรักษาสถาบันสงฆ์” หรือถ้าอธิบายตาม ภาษา และ กรอบความคิด เกี่ยวกับลัทธิมนุษยชนแบบตะวันตก ก็เพื่อป้องกันการละเมิดลัทธิมนุษยชนนั่นเอง

๔ **กระบวนการยุติธรรม** ในหลักวินัย : เนื่องจากสถานภาพของทางฝ่ายอาณาจักรมีลักษณะแตกต่างจากของทางฝ่ายพุทธจักร จึงทำให้รายละเอียด, ขั้นตอน และวิธีปฏิบัติในกระบวนการยุติธรรมแตกต่างกันออกไปตามสภาพ แต่ถ้าจะว่า โดยหลักการ แล้ว ถือได้ว่ามีความสอดคล้องกันในแง่ที่ว่าพยายามที่จะให้ความเป็นธรรมแก่คู่กรณีอย่างเต็มที่ โดยเริ่มตั้งแต่ไม่ถือว่าการกระทำใดเป็นความผิด โดยที่ไม่มีพระวินัยบัญญัติว่าเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ก่อน จากนั้นก็พิจารณาว่าการกระทำนั้นครบองค์ประกอบแห่งความผิดหรือไม่, มีพระวินัยบัญญัติยกเว้นโทษสำหรับความผิดนั้นไว้หรือไม่ ถัดจากนั้นในกระบวนการพิจารณาคดี พยายามคัดเลือกภิกษุผู้ฉลาดสามารถ หนักในธรรม หนักในสงฆ์ ไม่หนักในบุคคล ขึ้นทำหน้าที่เป็นผู้พิจารณาวินิจฉัยคดี เมื่อพิจารณาวินิจฉัยคดีเป็นอย่างไรอย่างใดแล้ว ถ้าคู่กรณีเห็นว่ายังไม่ได้รับความเป็นธรรม ก็สามารถร้องฟื้นคดีเพื่ออุทธรณ์หรือฎีกาคดีนั้นต่อไปได้อีก ตามที่กล่าวมานี้จึงเห็นได้ว่ากระบวนการยุติธรรมในหลักวินัย ได้ให้ความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่ายอย่างเต็มที่ จึงถือได้ว่าเป็นกระบวนการที่สอดคล้องกับหลักการแห่งลัทธิมนุษยชนนั่นเอง.

จากเนื้อหาในบทสรุปตามที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่าแนวคิดเกี่ยวกับลัทธิมนุษยชนแบบตะวันตกจะมุ่งเน้นเนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับเรื่องทางโลก, ประสาโลกๆเป็นสำคัญ โดยนำเสนอในรูปแบบของคำประกาศเชิญชวน ทำเป็นกติกาสัญญา ข้อตกลง แล้วให้ลงนาม

ลัทธิยบับร่วมกัน และจัดให้มีองค์กรคอยสอดส่องดูแลติดตามประเมินผล และหาทางปรับปรุงแก้ไข และกำหนดมาตรการต่างๆขึ้นไว้ เพื่อให้สามารถคุ้มครองสิทธิมนุษยชนตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ ในขณะที่กระบวนทัศน์ในพุทธศาสนา จะมุ่งเน้นเนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง ทางธรรม มุ่งเน้นจริยธรรม เป็นสำคัญ โดยทรงนำเสนอในรูปแบบของหลักธรรมคำสอนเพื่อให้มนุษย์แต่ละคน รักษาตนเอง ให้เป็นคนดีก่อน แล้วจะได้ชื่อว่าช่วยรักษาผู้อื่น ในขณะที่เดียวกันด้วย แล้วจะทำให้แต่ละฝ่ายสามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างร่มเย็นเป็นสุขไม่ละเมิดเบียดเบียนกัน

๙ ในบรรดาความแตกต่างทั้งหลายเหล่านี้ สามารถที่จะนำมาผสานกันได้

ตามที่กล่าวมาทั้งหมด จะเห็นได้ว่าแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนแบบตะวันตก เป็นความพยายามที่จะรายงานสถานการณ์เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนที่กำลังเกิดขึ้นและเป็นอยู่จริงในสังคมปัจจุบัน ในขณะที่เดียวกันก็พยายามที่จะนำเสนอมาตรการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ซึ่งถือได้ว่าเป็นการรายงานสถานการณ์ และนำเสนอมาตรการแก้ไขปัญหาสิทธิมนุษยชน แบบทางโลก แบบประสาโลกๆ หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ เป็นความพยายามที่จะพูดถึง “สิ่งที่มนุษย์กำลังเป็น” (What the man is.) ในขณะที่กระบวนทัศน์เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนในพุทธศาสนา เป็นมาตรการใน ทางธรรม - ระดับจริยธรรม ที่พยายามจะยกระดับให้สูงขึ้นกว่าระดับโลก ทั้งนี้เพื่อที่จะก้าวไปสู่ระดับที่ควรจะเป็นในอุดมคติ หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ เป็นความพยายามที่จะพูดถึง “สิ่งที่มนุษย์ควรจะเป็น” (What the man ought to be.)

เพราะฉะนั้นการที่จะผสานแนวคิดสองระบบนี้เข้าด้วยกัน จึงเป็นความพยายามที่จะก้าวออกจากความเป็น “is” เพื่อเข้าสู่ความเป็น “ought” ซึ่งระหว่างความเป็น “is” กับ “ought” จะมีช่องว่างระหว่างกันพอสมควร การที่ก้าวข้ามช่องว่างดังกล่าวนี้ได้ ทางตะวันตกจะต้องพยายามเปิดใจให้กว้าง พร้อมทั้งจะยอมรับจุดบกพร่องบางประการในแนวคิดของตนด้วยความเต็มใจ และยังคงต้องเปิดใจให้กว้างกว่านั้นอีก โดยพยายามมองหาข้อเด่นบางประการในกระบวนทัศน์ของพุทธศาสนา เพื่อที่จะได้นำเอาข้อเด่นนั้นมาช่วย “เติมเต็ม” และทำหน้าที่เป็นสะพานผสานสองระบบแนวคิดนี้เข้าด้วยกัน ทั้งนี้เพื่อจะปิดช่องว่างตามที่ต้องการได้ แต่การที่จะนำเอาข้อเด่นในอีกระบบแนวคิดหนึ่งมาช่วยผสานช่องโหว่ในอีกระบบแนวคิดหนึ่ง มิใช่กระทำได้ง่ายนัก เพราะกำแพงแห่งแนวคิดระหว่างลัทธิยังเป็นตัวอุปสรรคที่กั้นขวางอยู่ ถ้าจะทำให้ได้ก็ควรทำตามข้อเสนอ คริสต์มีส ฮัมฟรีที่ว่า จะต้องค่อยทำแบบค่อยเป็นค่อยไป ไม่เป็นการอ้อมอ้อมแบบขอไปที หากแต่เป็นการ

ออมชอมอย่างสมเหตุสมผลและอย่างนุ่มนวล พยายามหลีกเลี่ยงทั้งความคลั่งลัทธิและความเฉื่อยชาไปด้วยความระมัดระวังอย่างละเท่าๆกัน แล้วก้าวเดินต่อไปโดยปราศจากความเร่งร้อนที่อาจจะก่อให้เกิดปฏิกิริยาต่อต้านกันขึ้นได้ แต่ทว่าจะต้องก้าวเดินไปโดยไม่หยุดยั้ง^๒ ก็จะช่วยให้ผืนสานแนวคิดสองระบบนี้เข้าด้วยกันอย่างแนบเนียนและนุ่มนวลได้ แล้วจะช่วยขจัดข้อวิตกกังวลของ โซต์จ็ิตโมโก ที่ว่า “ทำอย่างไรที่จะให้ความพยายามที่จะไม่ทำลายเสรีภาพทั้งหลายไม่กลายเป็นการทำลายเสรีภาพไปด้วยในขณะเดียวกัน? ทำอย่างไรที่จะให้การเรียกร้องสิทธิมนุษยชนทั้งหลายไม่กลายเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนไปด้วยในขณะเดียวกัน?”^๓ ฉะนั้นถ้าเราสามารถผืนสานสองระบบแนวคิดนี้เข้าด้วยกันได้ ก็จะแก้ปัญหาละเมิดสิทธิมนุษยชนได้อย่างจริงจังและยั่งยืนถาวรกว่า

๑๐ อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

อันที่จริง แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนแบบตะวันตก ได้ถูกจุดพลุให้สว่างไสวขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะขจัดการใช้อำนาจอย่างไม่เป็นธรรมจากฝ่ายปกครอง จนกระทั่งทำให้ชนชั้นใต้ปกครองไม่สามารถที่จะอดทนต่อไปได้ จึงพร้อมใจกันลุกขึ้นต่อต้านและล้มล้างระบอบการปกครองที่ไม่เป็นธรรมนั้นออกไป แล้วสถาปนาระบอบการปกครองใหม่ ที่ให้โอกาสแก่ทุกฝ่ายมีสิทธิอย่างเสมอกัน สามารถตรวจสอบ ถ่วงดุล และคานอำนาจระหว่างกันได้ และเพื่อที่จะให้เกิดความมั่นใจได้ว่า ฝ่ายปกครองจะไม่ใช้อำนาจตามใจชอบ จนเป็นเหตุแห่งการละเมิดสิทธิมนุษยชนอีก และเพื่อที่จะให้เกิดความมั่นใจได้วาระหว่างผู้อยู่ใต้ปกครองด้วยกันเอง จะไม่ละเมิดสิทธิของกันและกัน จนก่อให้เกิดความเกลียดชัง และนำไปสู่การเบียดเบียนทำลายล้างกัน ทางสมัชชาสหประชาชาติจึงได้ประกาศปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนขึ้นไว้ เพื่อเป็นมาตรฐานในการอยู่ร่วมกันทั้งในทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม

แต่ด้วยเหตุที่แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนแบบตะวันตก มุ่งเน้นการคุ้มครองสิทธิของปัจเจกชน ซึ่งถือว่าเป็นสิทธิแยกส่วนแบบตัวใครตัวมัน ประกอบกับบุคคลในสังคมแบบนี้ล้วนได้รับการปลูกฝังให้ยึดถือค่านิยมทางเศรษฐกิจและสังคม แบบเสรีนิยม ทุนนิยม บริโภคนิยม ธุรกิจนิยม วัตถุนิยม และมุ่งสอนให้มนุษย์แสวงหาความสุขจากการได้บริโภค วัตถุอย่างเต็มที่ที่เป็นเป้าหมายหลัก ซึ่งค่านิยมแบบนี้ถ้าพิจารณาในแง่มุมหนึ่ง อาจจะดูเสมือนว่าเกื้อหนุนต่อแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนแบบตะวันตกอยู่ด้วยเช่นกัน แต่ถ้าพิจารณาอีกแง่มุมหนึ่งก็จะเป็นตัวอุปสรรคที่จะก้าวไปให้ถึงอุดมการณ์สิทธิมนุษยชนไปในขณะเดียวกันด้วย ทั้งนี้เพราะแนวคิดแบบตะวันตกมุ่งปลูกฝังให้คนคิดแต่จะเรียกร้อง

ป้องกัน และรักษา แต่ลัทธิของตน คิดแต่ในแง่เข้าตัว ในความรู้สึกจึงไม่มีที่ว่างมากพอที่จะคำนึงถึงสิทธิผลประโยชน์ของกลุ่มพวกอื่น วิธีคิดแบบนี้จึงนำไปสู่การต่อสู้ แกร่งแย่ง แข่งขัน และเผชิญหน้ากัน การดำเนินชีวิตจึงกลายเป็นการจ้องที่จะเอาเปรียบต่อกัน การเรียกร้องสิทธินั้นจึงกลายเป็นการละเมิดสิทธิของกลุ่มพวกอื่นไปในที่สุด ฉะนั้นแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนแบบตะวันตกจึงไม่สามารถที่จะแก้ปัญหาค่าละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างแท้จริงได้ นอกจากนี้ยังทำให้มนุษย์ต้องตกเป็น “เครื่องมือทางเศรษฐกิจ” มากกว่าเป็น “สิ่งที่มีคุณค่าในตัวเอง” มนุษย์จึงแทบไม่มีเวลาพักผ่อน, หาคความสุข, กระทำในสิ่งที่มีคุณค่า และเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน

ถ้าพิจารณากระบวนการทัศน์เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนในพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่าแม้พระพุทธองค์จะมีได้ทรงมุ่งสั่งสอนเรื่องสิทธิมนุษยชนโดยตรง หากแต่ทรงมุ่งสั่งสอนเพื่อหลุดพ้นจากทุกข์ แต่ในหลักธรรมคำสอนเหล่านี้ ล้วนช่วยขจัดปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนทั้งสิ้น ทั้งนี้เพราะในหลักคำสอนเหล่านี้ล้วนมุ่งให้การอบรมสั่งสอนเพื่อให้แต่ละคนได้ รักษาตนเอง ให้ละชั่ว ทำดี ทำใจให้ผ่องแผ้ว และให้ละเว้นการเบียดเบียนต่อกันในทุกกรณี นอกจากนี้ยังทรงสั่งสอนให้ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาต่อกัน ฉะนั้นจึงเห็นได้ว่าการตั้งมั่นอยู่บนหลักแห่งการ “รักษาตนเอง” ดังกล่าวนี้อาจช่วย “รักษาผู้อื่น” ในขณะเดียวกันด้วย

เพราะฉะนั้นจึงถือได้ว่าแนวคิดแบบนี้ สามารถที่จะช่วยแก้ไขปัญหาค่าละเมิดสิทธิมนุษยชนได้อย่างมีประสิทธิภาพกว่า อย่างไรก็ตามเนื่องจากกระบวนการทัศน์แบบพุทธเป็นมุมมองในทางธรรม มองแบบศาสนา และมองด้วยสายตาของศาสนา ผู้ซึ่งสามารถจัดกิเลสตัณหาออกจากจิตได้หมดสิ้นแล้ว จึงถือได้ว่าเป็นมุมมองที่ค่อนข้างจะ มีความเป็นอุดมคติ ฉะนั้นวิถีชีวิตในกระแสวัฒนธรรมแบบตะวันตกจะเข้าถึงได้ไม่ถนัดนัก แต่ถ้าทางตะวันตกพยายามจะพิจารณาจุดเด่นในกระบวนการทัศน์แบบพุทธบางแง่บางประเด็น ก็จะได้เห็นได้จริงว่าแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่ง “สิทธิ” แบบตะวันตก กับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่ง “เมตตา” แบบของพุทธ สามารถก่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติที่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด กล่าวคือถ้ามนุษย์สัมพันธ์กันโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งสิทธิ จะทำให้มนุษย์ต่างคนต่างก็สร้างกำแพงแห่งสิทธิกันขึ้น จนทำให้มนุษย์อยู่กันอย่างแยกส่วนแบบตัวใครตัวมัน ถ้าจะสัมพันธ์กันก็เป็นไปภายใต้ กฎเกณฑ์ กติกา มากกว่า ความเห็นอกเห็นใจต่อกัน จึงทำให้มนุษย์แห่งแล้งน้ำใจและไม่หันหน้าเข้าหากัน แต่ถ้ามนุษย์สัมพันธ์กันบนพื้นฐานแห่งเมตตา ซึ่งมีความหมายอย่างตรงตัว

อยู่แล้วว่หมายถึงปรารถนาที่จะให้ผู้อื่นมีความสุข พื้นฐานของความคิดแบบนี้จะทำให้มนุษย์แต่ละคนต่างก็หิบบิ้นน้ำใจไมตรีและความปรารถนาดีให้แก่กัน เมตตานั่นเองจะเป็นตัวทำลายกำแพงแห่งการแยกกันอยู่แบบตัวใครตัวมัน พร้อมๆกับช่วยสร้าง "สะพาน" เชื่อมต่อให้มนุษย์เดินหน้าเข้ามาหากันมากยิ่งขึ้น จนกระทั่งมนุษย์สัมพันธ์กันบน พื้นฐานของเมตตาแทนพื้นฐานแห่งสิทธิ จะช่วยให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ซึ่งถือได้ว่าเป็นการแก้ปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างแท้จริงได้

เพราะฉะนั้นถ้าทางสังคมตะวันตกจะตระหนักและยอมรับความจริงดังกล่าวนี้ และพยายามเปิดใจให้กว้างโดยยอมรับเอา จุดเด่นในแง่มี ของพุทธศาสนาไปผสานกับแนวคิดของฝ่ายตน ก็จะช่วยให้อาจแก้ปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนได้อย่างยั่งยืนถาวรกว่า แม้ว่าในเบื้องต้นจะรู้สึกอึดใจทำได้ยาก ทั้งนี้เพราะกำแพงแห่งลัทธิแนวคิดที่มีลักษณะแบ่งฝักแบ่งฝ่ายกันอยู่ แต่ถ้าค่อยทำแบบค่อยเป็นค่อยไป ไม่เร่งร้อน แต่ทำอย่างต่อเนื่องและมั่นคง ก็เชื่อได้ว่าสักวันหนึ่งกระบวนการที่ค้นแบบพุทธสามารถที่จะเข้าไปผสานกับแนวคิดแบบตะวันตกได้อย่างนุ่มนวลและแนบเนียนยิ่งขึ้น แล้วเมื่อนั้นข้อวิตกกังวลของโซดจิตโมโก ที่ว่า ทำอย่างไรที่จะให้ความพยายามที่จะไฝหาเสรีภาพทั้งหลายไม่กลายเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนไปในขณะเดียวกัน จะหมดสิ้นไปด้วย

ปัญหาที่น่าจะหิบบอกมาอีกประการหนึ่งคือ อาจจะมีคนตั้งคำถามว่าเมืองไทยมีพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ และส่วนมากของคนไทยนับถือศาสนาพุทธ แต่ถ้าพิจารณาเกี่ยวกับสถานการณ์ละเมิดสิทธิมนุษยชนในประเทศไทยแล้ว ก็ยังปรากฏให้เห็นอย่างแพร่หลาย ดังที่ บรรลือ คงจันทร์ ได้รายงานไว้ว่า

ในปัจจุบันนี้หญิงยังมีได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกับชายในเรื่องการทำงาน การถือสัญชาติของบุตรที่จะถือสัญชาติตามมารดา และชนกลุ่มน้อยที่เกิดในอาณาเขตของประเทศไทยแต่ยังมิได้รับสัญชาติไทยตามกฎหมายหรือจากการปฏิบัติของเจ้าพนักงานของรัฐ สิทธิของประชาชนที่จะได้ตามกฎหมายที่ดินและได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายว่าด้วยป่าสงวนแห่งชาติ แต่การปฏิบัติของเจ้าพนักงานผู้บังคับตามกฎหมายก็มิได้ปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด ทำให้สิทธิของประชาชนที่มีอยู่ไม่ได้รับการคุ้มครอง การจับกุมคุมขังและการสอบสวนคดีอาญาต่อผู้ต้องหาซึ่งมีการปฏิบัตินอกขอบเขตและวิธีการของกฎหมาย โดยไม่ได้รับการคุ้มครองจากหน่วยงานของรัฐอย่างเพียงพอ เด็กยังมิได้รับการคุ้มครองสวัสดิภาพเท่าที่ควร ประชาชนยังถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพในการนับถือและปฏิบัติกิจทางศาสนาและการแสดงความคิดเห็นทางการเมือง นอกจากนั้นปฎิญาว่าด้วยหน้าที่พื้นฐานของประชาชนและรัฐบาลแห่งภูมิภาคอาเซียนซึ่งให้การเคารพและยกย่องศักดิ์ศรีของความ

เป็นมนุษย์ว่าบุคคลทุกคนมีสิทธิขั้นพื้นฐานแห่งปัจเจกบุคคล และสิทธิรวมหมู่อันเป็นสิทธิซึ่งเป็นหน้าที่ที่บุคคลอื่นและรัฐบาลต้องให้ความเคารพ ประชาชนจะต้องปลอดจากความอดอยาก ความหวาดหวั่น ความเจ็บปวด ความทุกข์ทรมานและความสิ้นหวัง แต่เป็นที่น่าเสียใจเป็นอย่างยิ่งที่รัฐบาลของหลายประเทศในเอเชียรวมทั้งประเทศไทย ยังมีได้เป็นภาคีและให้สัตยาบันในเรื่องนี้ และยังมีข้อจำกัดในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิตามที่กล่าวมาในปฏิญญาข้างต้น ทำให้ประชาชนจำนวนมาก เช่น เด็กพิการ ผู้ลี้ภัย และสตรี ตลอดจนชนกลุ่มน้อยและผู้ด้อยโอกาส ยังมิได้รับการพัฒนาส่งเสริมในเรื่องสิทธิและคุ้มครองสิทธิตามที่ปฏิญญาดังกล่าว ตามสภาพที่กล่าวมานี้เป็นปัญหาที่ผู้รักความเป็นธรรมและห่วงใยในสิทธิเสรีภาพและความกินดีอยู่ดีของประชาชนได้ให้ความสนใจและหาทางแก้ไขเท่าที่ตนสามารถจะดำเนินการได้ เพื่อดำเนินการต่างๆทางการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนภายในบทบาทที่ตนสามารถกระทำได้

จากสถานการณ์ที่รายงานมานี้ อาจจะทำให้เกิดคำถามว่าแท้จริงแล้วพุทธศาสนาสามารถแก้ปัญหาค่าสอนละเมิดสิทธิมนุษยชนได้จริงหรือไม่? อันที่จริงถ้าจะว่าไปแล้วในประเทศที่นับถือศาสนาอื่นเป็นศาสนาประจำชาติ ซึ่งในแต่ละศาสนาเหล่านั้นก็ล้วนสั่งสอนในเชิงให้การคุ้มครองสิทธิแห่งความเป็นมนุษย์ทั้งสิ้น แต่สถานการณ์ละเมิดสิทธิมนุษยชนในประเทศต่างๆเหล่านั้นก็ยังคงมีอยู่อย่างแพร่หลาย การที่เป็นเช่นนี้มีได้หมายความว่าหลักคำสอนของศาสนาเหล่านั้นไม่ดี หากแต่เป็นเพราะหลักธรรมเหล่านั้นยังมิได้ซึมซับเข้าสู่จิตใจของศาสนิกชนเหล่านั้นมากเพียงพอถึงขั้นที่จะแปรสภาพออกมาเป็นการปฏิบัติได้ต่างหาก หลักคำสอนของแต่ละศาสนาจึงเปรียบเสมือน “บันได” ที่มีไว้ให้มวลมนุษย์ปีนป่ายขึ้นไปหาความสุขได้ง่ายขึ้น แต่มนุษย์กลับไม่ยอมไต่บันไดนั้น หากแต่พยายามแสวงหาหนทางปีนป่ายกันเอาเองด้วยวิธีที่ผิดๆพลาดๆ จนก่อให้เกิดความทุกข์ยากและเบียดเบียนเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเองตามมา การที่เป็นเช่นนี้มีใช่เป็นเพราะความบกพร่องของตัวบันได หากแต่เป็นเพราะความไม่รอบคอบของคนที่ไม่รู้จักหยิบฉวยผลประโยชน์จากบันไดนั้นต่างหาก

เพราะฉะนั้นข้อเสนอแนะที่พึงมีในงานวิจัยนี้ คือ ทำอย่างไรจึงจะ สร้างกระบวนการเพื่อที่จะ ปลุกฝังจิตสำนึก ของคนเพื่อให้ยึดถือเอาหลักธรรมคำสอนของศาสนาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างจริงจังมากขึ้น ในส่วนของคนไทยก็พยายามหาหนทางปลุกฝังจิตสำนึกให้ถือเอาหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างจริงจังมากขึ้นเช่นกัน ซึ่งถ้าทำได้แบบนี้แล้วเชื่อว่าจะสามารถช่วยแก้ปัญหาค่าสอนละเมิดสิทธิมนุษยชนได้มากขึ้น และการที่ไม่มีการละเมิดสิทธิมนุษยชนดังกล่าวนี้เองจะเป็นกุญแจนำไปสู่สันติภาพอย่างแท้จริงได้

๑๑ ความสรุป

ตามที่ได้กล่าวมาตั้งแต่บทต้นๆแล้วว่า ถึงแม้คำว่า **สิทธิมนุษยชน** จะถูกใช้อย่างเป็นทางการโดยสังคมตะวันตกก่อน แต่ก็มิได้หมายความว่า **แนวคิด** เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนจะมีอยู่เฉพาะในหมู่ชาวตะวันตกเท่านั้น ความสำนึกถึงเรื่องสิทธิ เสรีภาพ ชีวิต ทรัพย์สินและการแสวงหาความสุข มีอยู่คู่กับธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ทุกยุคทุกสมัย ในทุกส่วนของโลก ถ้าย้อนดูในหลักคำสอนของพุทธศาสนาดูบ้างจะเห็นได้ว่า แม้พระพุทธองค์จะมีได้ทรงใช้คำว่าสิทธิมนุษยชน แต่ก็ทรงสั่งสอนเกี่ยวกับ ความเสมอภาค เสรีภาพ ภราดรภาพ และทรงวางหลักการพื้นฐานให้มนุษย์ทุกชั้นวรรณะได้รับการปฏิบัติอย่างเสมอเหมือนเท่าเทียมกันโดยไม่มีการแบ่งแยก ซึ่งหลักคำสอนเหล่านี้หมายถึง **“สิทธิมนุษยชน”** ตาม ภาษา และ กรอบความคิด แบบตะวันตกนั่นเอง ฉะนั้นท้ายที่สุดนี้จึงขอยืนยันอีกครั้งหนึ่งว่าการศึกษาวิจัยเรื่อง **“กระบวนทัศน์เกี่ยวกับ สิทธิมนุษยชน ในพุทธศาสนา : ศึกษาโดยวิธีวิเคราะห์เปรียบเทียบกับแนวคิดแบบตะวันตก”** นั้น มิได้หมายความว่า แนวคิดแบบตะวันตกเป็น มาตรฐาน **“อุดมการณ์”** สิทธิมนุษยชน แต่อย่างใด หากแต่เป็นเพียง มาตรฐานเพื่อการ **เปรียบเทียบ** เท่านั้นเอง ส่วน มาตรฐาน **อุดมการณ์** สิทธิมนุษยชน ที่แท้จริงคืออะไร ยังคงเป็น ปัญหาปรัชญา ที่ทุกฝ่ายควรจะได้นำเสนอเพื่อโต้แย้งถกเถียงและแสวงหาคำตอบกันต่อไป